

“ГУРВАН УЛСЫН ҮЛГЭР” СОНГОДОГ ЗОХИОЛЫН ШҮЛГИЙН
ОРЧУУЛГЫГ ТОЛЬДОХУЙ

Б.Нэргүйжаргал⁶¹
Б.Сүмбэр⁶²

Abstract: 诗歌指的是一种追求灵魂的珍贵表达和文字的优雅的审美潮流，它是一种抒情史诗的写作形式，用简短、有节奏的诗句记录人的思想和想象，创造了一种特殊的体系，并根据语言的结构特点，以固定的篇幅和联系组织诗节。我们坚持到翻译诗歌蒙古诗歌的独特性，必须按照保留中国诗歌独特性的原则上蒙古诗歌形式的基础上进行翻译。

Түлхүүр үг: *шүлэг, орчуулга, харьцуулсан судалгаа, Гурван улсын үлгэр*

УДИРТГАЛ

Орчуулга гэдэг нь ерөнхий утгаар нэг хэл дээрх үг, өгүүлбэр, эх бичиг, зохиол бүтээлийг өөр нэг хэл рүү утга санааг нь алдагдуулалгүй дамжуулан хөрвүүлэх үйл явц юм. Хятадын орчин үеийн нэрт орчуулагч, соён гэгээрүүлэгч 严复 Янь Фү (1854-1921) орчуулгын тухай дурдахдаа 信 гэдэг нь бодол санааг зөв оновчтой итгэлтэй байдлаар дамжуулах, нэвтрүүлэх гэсэн утгыг илэрхийлэх бөгөөд орчуулгын хувьд уг зохиол бүтээлийн үзэл санааг нэмж хасалгүй зөв оновчтойгоор өөр хэлнээ буулгах гол зарчмын нэг гэсэн байх бөгөөд 达 нь уг зохиолыг орчуулах явцад хэлбэрт баригдалгүй уншигчдад хүргэх 雅 нь тухайн зохиолын утга санааг яруу сайхнаар илэрхийлэн гаргах үйл явц хэмээсэн байдаг. Энэхүү түүний дурдсан орчуулгын зарчим нь өдгөө хүртэл Хятадад орчуулгын дээд хэмжүүр болсоор байна. Манай орчуулагч, судлаач, эрдэмтэн Р.Гүрбазар “Орчуулга бол эх зохиолын хуулбар, тайлбар, хялбарчлал огт биш. Энэ бүтээлч хөдөлмөр нь аливаа зохиол туурвилыг орчуулж байгаа хэлээр үнэн бодитой илэрхийлэн гаргахын нэр юм. Үүнийг бид орчуулгын үнэн зөвийн зарчим гэж нэрлэж байна” гэжээ. Тэрээр, уран зохиолын орчуулгын үгийн сан, хэлзүйн бусад асуудлыг ерөнхий хэлшинжлэлийн үүднээс авч үзээд, “эх зохиолын агуулга, гоо сайхны үнэ цэнэ, уран сайхны өвөрмөц онцлогийг үнэн зөв, яруу сайхан хэлээр буулгасан орчуулгыг л уран зохиолын орчуулгын онол, практикт төгөлдөр орчуулга гэж үздэг” гэх тодорхойлолт гаргажээ. Энэ нь монгол орчуулгын онолын зарчмыг цэгцлэхэд чухал алхам болсон юм.

Хятад судлаач эрдэмтэн, нэрт орчуулагч М.Чимэдцэеэ “Дэлхий нийтэд тогтсон орчуулгын үндсэн гурван зарчим бий. Үнэнч шударгуу байх, ойлгомжтой тод байх, яруу сайхан байх гэсэн байдаг. Манай эрдэмтэд 1740-өөд оны үед “Мэргэд гарахын орон” хэмээх төвөд-монгол толь бичигт орчуулгын зарчмыг тогтоожээ. Энэ бүтээлд тэрхүү гурван зарчмыг томьёолсон байдаг” гэж цөөн бус удаа онцолж байв.

⁶¹ Ph.D, МУИС, ШУС, ХУС-ийн Ази судлалын тэнхим

⁶² Магистр, МУИС, ШУС, ХУС, Ази судлалын тэнхим

Шүлэг гэдэг нь нэг талаар сэтгэлийн нандин илэрхийлэл, үгийн уран хээнцрийг эрэлхийлдэг гоозүйн чиг хандлагыг хэлдэг бол нөгөө талаар хүний уран сэтгэмжээр өгүүлж буй бодол санаа, сэтгэл илэрхийллийг богино, хэмжээст шадар хэсэгчлэн бичиж тусгай тогтолцоо үүсгэн, тухайн хэлний бүтцийн онцлогийн дагуу тогтсон айзам хэмжээ, холбоц бүхий нугалаа зохион байгуулалтай шад, бадаг бүхий уянга, туульсын зохиолын бичлэгийн нэг хэлбэр болдог. Хятадын эртний шүлгийн тухайд Тан улсын яруу найраг төлөөлүүлэн авч үзэх хэрэгтэй. Энэ үеэс Хятадын яруу найргийн сонгодог хэв загвар үүсэж, тэр нь XX зууныг хүртэл уламжилж ирсэн ажээ. Тэр үед Тангийн яруу найраг тодорхой дэг жаягтай болж, гажсан шүлгийг шүлэг гэж үздэггүй байсан ба хэлбэрийн хувьд, тасархай бадаг буюу гүн ухааны дөрвөн мөрт, тигийн шүлэг гэсэн шүлгийн хэлбэрүүд шинээр бий болжээ. Үзэл санааны хувьд тухайн үеийн нийгмийн тэгш бус байдал, өндөр хэмжээний албан татвар, шударга бус явдал, эцэс төгсгөлгүй дайн дажныг эсэргүүцсэн шүлгүүд бичдэг байсан нь Тангийн яруу найраг өндөр хэмжээнд хүртлээ хөгжих гол нөхцөл нь болж байжээ. Инжаннашийн тавдугаар ах Гүннацаг: “Тангийн шүлэг дор таван үг, долоон үгийг ялгахгүй, аливаа найман бадгаар эгшиг үргэлжлэн зэрэглүүлснийг ину хэмжээт шүлэг хэмээмүй. Дөрвөн бадгаар хураангуйлан бичсэнийг нь тасархай бадаг хэмээмүй...”⁶³ гэсэн байдаг. Монгол яруу найраг нь уран зохиолын энэ төрөл зүйлээс хамгийн эрт үүсэж мөн хамгийн ихээр хөгжсөн монгол өнгө аяс онцлогтой нэгэн төрөл болсон юм. Бид монголын эртний яруу найргийн судалгааны тоймыг шүүхэд, сэтгэлгээ, айзам, айзамт хэл бол яруу найргийг үүсгэсэн үндсэн гурван элемент мөн гэсэн байдаг. Тухайлбал, сэтгэлгээ нь яруу найргийг буй болгосон үндсэн дотоод шалтгаан. Айзам нь яруу найргийн хэлбэрийн үндсэн онцлог. Айзамт хэл нь яруу найргийн үндсэн илтгэвэр гэсэн үг. Монгол шүлгийн онцлог шинжийн тухайд, шүлгийн айзам хэмнэлийг бүрдүүлж байдаг нэг гол зүйл нь холбоц юм. Шүлгийн хоёр болон хоёроос дээш шадыг авианы дуудлага ижил төсөөрхүү байгаагаар нь ижилсүүлэн холбох аргыг холбоц гэж хэлдэг. Хэл хэлний овор төрхөөс уламжлаад шадын толгой холбох, сүүл холбох хоёр гол ёс байдаг. Монгол шүлэгт толгой холбох ёс голлож, сүүл холбох ёс дагалдаж байдаг. Холбоц нь ерөнхийдөө үг давтах, хоёр үгийн төстэй байдлыг ашиглах, гийгүүлэгч орсон байгаагаар нь ижилсүүлэх зэргээр холбосон байж болно. Холбоцыг зэрэгцэх холбоц, салаавчлах холбоц, хаших холбоц зэргээр ангилж болно.⁶⁴

Үүнээс үзэхэд зохиогчийн уран сэтгэмж, үг сонголт, өгүүлэх арга барилын ялгаатай байдлаас харилцан адилгүй өнгө аястай өгүүлэмж урган гардаг. Монгол хятад шүлэг нь зохих хэмжээнд адил төстэй байдал ажиглагдаж байгаа хэдий ч тухайн цаг хугацаа, үндэсний зан заншил, соёл сэтгэлгээний онцлогоос үүдэн ялгаатай тал ч мөн байдаг. Шүлгийн орчуулга нь бусад төрлийн орчуулгаас нэн хүндрэлтэй бэрх байх нь дамжиггүй. Монгол хятад шүлгийн өөр өөрийн онцлогийг харгалзан шүлгийг орчуулахдаа монгол шүлгийн хэлбэрт үндэслэн хятад шүлгийн өвөрмөц онцлогийг хадгалах зарчмын дагуу орчуулах шаардлагатай. Үүнд:

1. Шүлгийн хэлбэр маягийг бүрэн бүтэн байдлыг харгалзан үзэх
2. Шүлгийн айзам хэмнэл болон сүүл холбох
3. Оновчтой тохирсон амьдлаг үг сонгох
4. Илтгэх аргыг оновчтой сонгох

Хятадын эртний үргэлжилсэн үгийн зохиолын түүхэнд Лүе Гуаньжүнгийн туурвисан “Гурван улсын үлгэр” нь нэлээд эрт бүтээгдсэн бөгөөд бүлэг бүр нь нэр бүхий зохиолд тооцогддог онцгой ач холбогдолтой сонгодог бүтээлийн нэг юм. Зохиолд Вэй, Шу, Ү гэх гурван улсын тухайн үеийн улс төр, цэрэг, гадаад харилцааны зөрчилдөөн, эв нэгдлийг дүрслэн өгүүлсэн байдаг ба хэл найруулгын хувьд энгийн цэвэр яруу тансаг, бичгийн хэлэнд хэт баригдаагүй эгэл энгийн

⁶³ Б.Гэрэлт, Монгол зохиолчдын шүүмж өгүүлэлүүд 1721-1945 (1981) ӨМ-ын сурган хүмүүжлийн хэвлэлийн хороо, Хөххот 168 тал.

⁶⁴ Г.Галбаяр, (2002) Уран зохиол шинжлэлийн лекц, Улаанбаатар, 132-134 тал.

зэрэгцэн сүлэлдсэн онцлогтой бүтээл юм.

Энэхүү бүтээлийн орчуулагч Д.Болдбаатарын шүлгийн орчуулгын түүврийг авч үзье.

红牙催燕拍飞忙，一片行云到画堂。眉黛促成游子恨，脸容初断故人肠。
榆钱不买千金笑，柳带何须百宝妆。舞罢隔偷目送，不知谁是楚襄王。 8-р бүлэг

Улаан товшуурын аяс тааруулан нисэх хараацай яарахуйд
Угалзалсан үүлс нэгэн хэсэг зурмал танхимд ормуй
Хархан хөмсөг тэнэмэл хөвгүүний хорслыг өдөөж
Хасын царай хуучин нөхрийн горийг тасалмуй
Уяхан хайлаасны навч мянган лангийн инээдийг хүргэхүй
Туяхан бургасны навч зуун эрдэнийн энгэсгийг хэрэглэхгүй
Бүжиглэж дууссан хойно хулгай нүдээр харах нь
Бүрхэг шөнийн дунд Чү улсын Сян ванг эрэлхийлэх мэт.

Орчуулга нь монгол шүлгийн толгой холболт, хэм хэмнэлийг тэнцүүлэх үүднээс гол өгүүлэгдэхүүнийг тодорхойлох үгээр толгой холбожээ. Үүнд “游子” гэдгийг “тэнэмэл хүмүүн” гэсэн нь оновчтой бус байна. Харин “хэсүүлч хүмүүн, хэсүүлч хөвгүүн” гэх нь зохимжтой байна. “故人肠” гэдэг нь монгол сэтгэхүйд “элэг зүрхийг таталдуулсан” гэсэн утгатай болохоор “Хасын царай хуучин нөхрийн горийг тасалмуй” гэсэн нь чадамгай дүрслэлтэй орчуулга болжээ.

司徒妙算托红裙,不用干戈不用兵。
三战虎牢徒费力,凯歌却奏凤仪亭。 9-р бүлэг

Сытүгийн уран арга улаан хормойвчинд найдаад
Сэрээт жад огт хэрэглэсэнгүй бөгөөд цэрэг бас зарсангүй
Хулао боомтод гурвуул байлдсан нь хүчээ талаар сүйтгэжээ
Хундага өргөсөн ялалтын дуу харин Фэн Итинд

Орчуулга нь орчин цагийн монголчууд уншихад ойлгомжтой болох үүднээс “不用兵 цэрэг бас зарсангүй” гэснийг “цэрэг бас хөдөлгөсөнгүй” гэвэл илүү ойлгомжтой болох байх. Учир нь “зарах” гэдэг үг орчин цагийн монгол хэлний аман ярианд “худалдах” гэх утгаар өргөн хэрэглэгдэх болсноор “цэрэг зарсангүй” гэх утгыг “цэрэг худалдсангүй” гэж ташаа ойлголт өгч болзошгүй юм.

束兵秣马去匆匆，心念天言衣带中。
撞破铁笼逃虎豹，顿开金锁走蛟龙。 21-р бүлэг

Морио бордож зэвсгээ багцлаад үймэн айман одсон нь
Мутрын зарлиг дээл бүсэнд ахуйг сэтгэлдээ боджээ.
Барс ирвэс төмөр чингэлгийг сад татаад дутаах мэт
Бас гүмбараа матар алтан оньсыг дугтран гарахтай зүйрлэж болмуй

Энэ орчуулга нь үг нэмж, толгой холбох аргыг орчин цагийн монгол хэлний найруулгын арга зүйд үндэслэн зарим нэг үг үсгийн байр солих зэрэг аргаар өнөөгийн уншигчид уншихад ойлгомжтой урсам яруу болгожээ. Эх шүлэг нь долоон үсгээр эн тэнцүүлсэн онцлогтой байж монгол орчуулгад шүлгийг тайлбарлан орчуулахдаа монгол шүлгийн толгой холбох аргаар жигдрүүлэхийг хичээжээ. Мөн хэл найруулгын логикийг зохицуулж “барс ирвэс төмөр чингэлгийг сад татаад дутаах мэт, бас гүмбараа матар алтан оньсыг дугтран, гарахтай зүйрлэж болмуй” гэж орчуулсан нь маш оновчтой бөгөөд ойлгомжтой болжээ.

黄祖才非长者俦，祢衡珠碎此江头。
今来鹦鹉洲边过，惟有无情碧水流。 23-р бүлэг

Ихэс сайдад тэнцэхгүй Хуанзугийн гайгаар
Эрдэм хэтийдсэн Ни Хэнгийн амь сүйдэв
Тотит шувууны хажуугаар өдгөө өнгөрөхүйеэ
Торолгүй урсах усан ажиггүй хоржигноно.

Тус орчуулга нь “珠碎” гэх үг нь “ сувд хагарах буюу бутрах” гэх утгатай. Гэвч шүлэгт хүн нас барахыг зүйрлэж байгаа болохоор, гашуудсан сэтгэлгийн өнгө аясыг илэрхийлжээ. Иймд “сувд хагарах буюу бутрах” гэх шууд утгаар орчуулахад зохимжгүй тул “үхсэн, амь үрэгдсэн, амь нөхөцсөн” гэсэн санааг илтгэхийн тулд “амь сүйдвэй” гэж орчуулжээ. Тухайн орчуулга нь эх зохиолын агуулгад үндэслэн утгачлан орчуулснаар зарим талаар илүү ойлгомжтой болжээ. Даруй “ихэс сайдад тэнцэхгүй Хуанзугийн гайгаар, эрдэм хэтийдсэн Ни Хэнгийн амь сүйдэв” гэх эхний хоёр мөр маш тодорхой ойлгомжтой болжээ.

ДҮГНЭЛТ

Эртний шүлгийг орчуулна гэдэг нь тухайн орчуулагчаас өндөр мэдлэг, орчуулах ур дүй гэсвэр тэвчээрийг шаарддаг нэн хариуцлагатай тун нарийн мэдрэмж шаардсан ажил бөгөөд үе үеийн орчуулагчид тухайн орчуулгын онол зүйн ганц хоёр зарчимд баригдалгүй, эх зохиолд холбогдох соёл иргэншилд үндэслэн орчуулах, үг өгүүлбэрийн утгыг оновчтой илэрхийлэх чадамжийг анхааран, утгыг тэнцүүлэн орчуулах, хэв маяг, өнгө аясын хувьд эх зохиолын хэл хэллэгийн шинж чанарт ижилсүүлэн орчуулах зэрэг онол зарчмуудыг зөв газар нь тохож задлахыг хичээсэн нь дамжиггүй юм.

“Гурван улсын үлгэр” зохиолд орсон шүлэг нь хятадын эртний Тангийн шүлэг, яруу найргийг төлөөлөх хэв маяг бүхий шүлгүүдийг бодвол ойлгоход харьцангуй хялбар, голчлон үгийг шууд утгаар нь орчуулсан мөн ихэнх тохиолдолд үйл явдлаа хураангуйлан хүүрнэн өгүүлсэн байдаг.

Энэ өгүүлэлд орчуулагч Д.Болдбаатарын орчуулсан “Гурван улсын үлгэр” зохиолын шүлгийн орчуулгын түүврээс орчуулгад эх зохиол орчуулгын утгатай хэрхэн дүйж байгаа мөн хэлбэр, зохиолын уран сайхны илэрхийллийн онцлогийг дамжуулсан байдал түүний орчуулгын арга зүйн талаас судлан авч үзэв. Үүнд:

1. Харьцуулсан аргаар эх шүлэг болоод түүний орчуулгын агуулга, хэл найруулга, уран сайхны илэрхийллийн ялгаатай болон ижил талыг ажигласнаар орчуулгын явцад гарсан өөрчлөлт, хувирлыг илрүүлэх боломж бүрдсэн.
2. Тухайн орчуулсан шүлгийн үг хэллэгт бүтцийн талаас утгачилсан, тайлбарласан аргыг түлхүү хэрэглэсэн болохыг тодруулав.
3. Орчуулагчийн сонголт утга зүй талаас болон мөн орчин үеийн уншигчдад ойлгомжтой байх үүднээс монгол хэлний найруулгын арга зүйд үндэслэн зарим нэг үг үсгийн байр сэлгэх аргаар орчуулгын онцлогийг тодорхойлсон болохыг тогтоов.

НОМЗҮЙ

Лүө Гуаньжүн. (1973). Гурван улсын үлгэр (хятад хэвлэл), Ардын уран зохиолын хэвлэлийн хороо Тэмгэт. (1975). Гурван улсын үлгэр(уйгуржин монгол). Өвөр Монголын Ардын хэвлэлийн хороо Д.Болдбаатар.(2017). Гурван улсын үлгэр. Улаанбаатар: “Гэгээ паблишинг” хэвлэх үйлдвэр

- Г.Аким.(2017). Орчуулгын санг уудлахад.Улаанбаатар
- Г. Галбаяр. (2002). Уран зохиол шинжлэлийн лекц. Улаанбаатар
- Б.Гэрэлт. (1981). Монгол зохиолчдын шүүмж өгүүллүүд, 1721-1945 ӨМ-ын сурган хүмүүжлийн хэвлэлийн хороо, Хөххот
- Хятад соёлын мэдлэгийн толь.(2022). Улаанбаатар: “Адмон принт” хэвлэлийн газар
- 骆海辉.三国演义与中国文化述评, 绵阳师范学院外国语学院副教授; 王海燕, 绵阳师范学院外国语学院讲师,四川绵阳 621000
- 王丽娜、杜维沫.(2006).三国演义的外文译文.小说研究
- 张浩然.(2001).三国演义罗译本评析《外国语言文学》刊
- 郑福天.(1997).唐宋研究.呼和浩特:内蒙古大学出版社